

Elaine N. Aron

HET WERKBOEK VOOR
**HOOG SENSITIEVE
PERSONEN**

Inleiding

‘Wat ben jij gevoelig.’ ‘Je bent gewoon te gevoelig.’ ‘Jij bent zo hypergevoelig.’

Variaties op hetzelfde thema zijn bijvoorbeeld:

‘Nú al moe?’

‘Je bent toch niet *báng*?’

‘Wat is er met jou aan de hand? Ben je verlegen?’ ‘Weet je niet wat lol maken is?’ ‘Geen zelfvertrouwen?’

En het achterliggende thema is: ‘Wat is er mis met jou?’

Klinkt dat bekend? Als je iemand bent zoals ik, dan heb je dit soort dingen zo vaak gehoord van goedbedoelende ouders, leraren en vrienden, dat je ze als waar bent gaan aannemen: ‘Er is iets met me aan de hand.’ En aangezien je wist dat je niet kon veranderen, heb je langzaam maar zeker het gevoel ontwikkeld dat er een of ander gebrek in je ligt verscholen. Je bent je leven gaan zien als een voortdurend compromis met dat gebrek, een voortdurende strijd tegen het mislukken.

Dit werkboek heeft één wezenlijke boodschap: *Er is niets mis met hoog sensitiviteit*. Er is niets mis met je omdat je hoog sensitief bent. Als je op twaalf of meer vragen van de test op pagina 21 een bevestigend antwoord geeft, heb je een hoog sensitief zenuwstelsel, een zenuwstelsel dat erop ingesteld is om subtiele signalen uit de omgeving op te vangen, wat in veel situaties een groot goed is.

Inderdaad, een sensitief zenuwstelsel betekent ook onvermijdelijk dat je makkelijker wordt overweldigd door een sterk niveau van prikkeling. Die twee zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Hoog sensitief-zijn is echter geen ‘syndroom’ of hiaat in je persoonlijkheid.

Ongeveer vijftien tot twintig procent van de mensen erft een zeer ontvankelijk, hoog sensitief zenuwstelsel en dat percentage vinden we ook terug bij ander diersoorten. Deze eigenschap is gelijkelijk verdeeld over

mannen en vrouwen (hoewel sensitieve mannen het in onze cultuur bij uitstek moeilijk hebben) en niets wijst erop dat deze verdeling binnen de verschillende rassen zou variëren.

Dat er zoveel sensitieve zenuwstelsels zijn, duidt op iets anders dan een fout, een gebrek of een genetische vergissing. Deze eigenschap moet een bepaald doel dienen, bijvoorbeeld het grote voordeel dat bepaalde leden van een groep dingen opmerken die andere ontgaan. Om dat doel ook echt te dienen, zul je belangrijk en inspirerend werk moeten verzetten. Je zult je, stapje voor stapje, moeten ontdoen van de subtiele en niet zo subtiele schade die je zelfbeeld is toegebracht door al die goedbedoelende maar onjuiste kritische opmerkingen over hoe jouw natuurlijke, aangeboren, effectieve levenswijze eruit zou moeten zien. Dit werkboek – dat is ontstaan uit mijn jarenlange ervaring met honderden hoog sensitieve personen, oftewel HSP's, en persoonlijk is getest door nog eens vijftig van hen – is bedoeld om je te helpen je te bevrijden van die schadelijke invloeden en je eigen sensitieve potentieel te ontwikkelen.

Het kan natuurlijk zijn dat je hoog sensitief bent, maar volgens jou nog nooit enige kritiek hebt gekregen op het feit dat je sensitief bent. Of je denkt dat je de belangrijkste boodschap wel hebt begrepen – het is een positieve eigenschap en dat zul je in je achterhoofd houden. Of je bent niet verlegen en hebt ook geen gebrek aan zelfvertrouwen, en dus gaat het hier niet over jou. Maar wacht nog even met je conclusie. Hoog sensitiviteit is niet hetzelfde als verlegen-zijn of introvert-zijn – dertig procent van de HSP's is zelfs extravert. En ook al heb je niet het gevoel dat er iets mis is met je, in onze cultuur is het zeer onwaarschijnlijk dat je je hebt kunnen onttrekken aan het internaliseren van de onbewuste overtuiging dat je je werkelijke persoonlijkheid moest verbergen, dat je op z'n minst raar was, en misschien zelfs abnormaal. De meeste HSP's vertellen dat het hen maanden of zelfs jaren heeft gekost om erachter te komen dat ze een hoop negatieve en onjuiste ideeën over zichzelf hadden, om die vervolgens langzaam maar zeker uit hun onbewuste emotionele reacties en hun bewuste intellect te krijgen. Het doel van dit werkboek is om je hierbij te helpen.

Wat bedoel ik precies met sensitiviteit?

HSP's worden geboren met een bepaalde eigenschap die ervoor zorgt dat ze zich bewust zijn van allerlei subtiele boodschappen, zowel innerlijke als van buitenaf. Het gaat er niet om dat onze ogen of oren beter zijn. Het gaat erom dat we de informatie die we ontvangen grondiger verwerken. We houden ervan om te reflecteren. Deze sensitiviteit biedt in veel gevallen grote voordelen. Uit onderzoek is gebleken dat HSP's intuïtiever, bewuster en consciëntieuzer zijn (altijd bezig met vragen als 'stel dat ik dit niet afkrijg?' of 'stel dat niemand zich aan die regel zou houden?') We zijn goed met baby's, dieren en planten, en in alle situaties waarin het oppikken van subtiele signalen een pre is. We zijn heel goed in gedetailleerd werk en het opsporen van fouten, maar we kunnen ons ook heel goed het hele plaatje voorstellen en zijn ons meer dan gemiddeld bewust van het effect van het verleden en de te verwachten resultaten. We hebben een rijk en gevarieerd innerlijk leven, bijzondere dromen, zijn zeer begaan met maatschappelijk onrecht en getalenteerd op spiritueel of filosofisch gebied.

Maar als we meer subtiele signalen oppikken, dan heeft dat tot gevolg dat we ook eerder worden overspoeld door niet-subtiele en sterke prikkels: geluid; visuele wanorde; ruwe stoffen. 'Vreemde' geurtjes en voedsel dat niet helemaal goed meer is of regelrecht bedorven. Extreme temperaturen en allerlei plotselinge veranderingen. Emotionele situaties. Menigtes. Vreemden. En als we de informatie grondiger verwerken, blijven we langer onder invloed staan van kritiek, afwijzing, verraad, verlies en dood. Nog een aantal simpele feiten over ons: we hebben vaker last van allergieën en zijn gevoeliger voor pijn, medicatie, cafeïne en alcohol. We hebben er vaak eerder last van als we honger hebben en moeten dus regelmatig eten. Stuk voor stuk dingen die ons niet zwak maken, alleen maar anders.

Kortom, sensitiviteit is in veel gevallen een voordeel en in andere gevallen niet. Net zoals de kleur van je ogen is het een normale eigenschap die bij een groot percentage van de bevolking, hoewel niet de meerderheid, erfelijk is bepaald.

Wat je over deze eigenschap moet weten – oftewel, waarom dit boek?

Toen ik met mijn onderzoek naar hoog sensitiviteit begon, was ik niet van plan er ooit een boek over te schrijven. Ik was psychologisch onderzoeker en deed opeens onderzoek naar iets wat voor mij persoonlijk zeer relevant was, de reden waarom ik me zo anders voelde. Andere HSP's wisten me er echter al gauw van te overtuigen dat ook zij meer over zichzelf te weten wilden komen. Hun actie om me ertoe te bewegen over HSP's te publiceren begon toen er in een plaatselijke krant een artikel verscheen over mijn onderzoeksbevindingen en honderden HSP's me bestookten met verzoeken om een lezing over het onderwerp te geven, vervolgens een cursus te geven en ten slotte een boek te schrijven, wat ik heb gedaan: *Hoog Sensitieve Personen*. Het was moeilijk om een uitgever te vinden, maar tot nu toe zijn er in Amerika al meer dan honderdduizend exemplaren van verkocht en is de dertiende druk verschenen, zonder dat de landelijke pers eraan te pas hoefde te komen. De verkoop verliep gewoon via mond tot mond reclame onder HSP's. Keer op keer lieten HSP's me weten, en doen dat nog steeds, dat de informatie hun leven heeft veranderd. Dit is een roep om actie die een wetenschapper niet kan weerstaan.

Toch dacht ik dat het met het eerste boek afgelopen zou zijn. Maar dat was niet zo. De mensen lazen het en wilden alleen maar meer – cursussen, gesprekken, steungroepen en alle mogelijke andere middelen om zich het gedachtegoed eigen te maken, dat, zoals een HSP het verwoordde, 'een complete herschikking van het innerlijk meubilair' tot gevolg had.

Achteraf gezien begrijp ik deze behoefte aan nog meer informatie. Je verandert je complete beeld van jezelf niet door een enkel boek te lezen. Maar aangezien ik ook maar een mens ben, en een HSP, kan ik niet de hele tijd cursussen en lezingen geven. En dus doe ik met dit werkboek een poging om mezelf te klonen en elke HSP, waar dan ook, te geven wat ik anders met een cursus, persoonlijk gesprek of steungroep zou hebben gegeven.

Op basis van mijn jarenlange ervaring met HSP's weet ik dat je dit nodig hebt:

- *Basiskennis van je eigenschap.* *Hoog Sensitieve Personen* voorziet daar ruim in en zo ook dit werkboek, op een andere, maar net zo bruikbare manier, met een nog grotere nadruk op het zelf onderzoeken van de

betekenis die deze eigenschap voor jou heeft, met name in hoofdstuk 1 en 2.

- *Ondersteuning bij de zorg voor jezelf.* Het zenuwstelsel van HSP's is anders. Als we volgens dezelfde gebruiksaanwijzingen als anderen proberen te leven, ontwikkelen we allerlei chronische aandoeningen, zoals velen van ons op hardhandige wijze hebben ondervonden. Als we ons zelf echter te veel beschermen, komen onze kwaliteiten nooit aan het licht, wat net zo goed tot stress en ziekte kan leiden. Hoofdstuk 3 is met name gewijd aan deze zorg voor jezelf.
- *Ondersteuning bij het herdefiniëren van je leven.* Tot op zekere hoogte zul je al vanzelf op een andere manier gaan denken en je leven, en met name de 'mislukkingen', in het licht van je sensitiviteit gaan zien. Dit is echter zó belangrijk, dat het voor HSP's de moeite waard is om het op een systematische en doelbewuste manier te doen. Het mag duidelijk zijn dat dit hele werkboek ten doel heeft om je leven te gaan bezien in het licht van je karaktereigenschap. We doen dit echter stap voor stap en behandelen de verschillende aspecten van je leven om beurten in de hoofdstukken 1, 2, 4, 5, 6, 7 en 9.
- *Ondersteuning bij het verwerken van traumatische ervaringen.* Uit onderzoek komt naar voren dat HSP's die onder normale omstandigheden leven, met niet al te veel stress, in feite vaak gezonder zijn dan anderen. Als we echter een moeilijke jeugd hebben gehad of op enig moment een trauma hebben opgelopen, dan zijn we bevattelijker voor angsten en depressies. In veel gevallen kunnen deze wonden worden geheeld en voor onze fysieke en geestelijke gezondheid moeten ze dat ook, maar dat vereist een zekere inspanning. In hoofdstuk 8 vind je ondersteuning bij dat proces en word je aangespoord om elders op zoek te gaan naar verdere begeleiding.
- *Ondersteuning bij het integreren van deze karaktereigenschap in bepaalde aspecten van het leven.* Het hebben van een speciaal zenuwstelsel is van invloed op alles wat je doet. Daarom besteedt dit werkboek aandacht aan alle aspecten van je leven – je sociale leven in het algemeen (hoofdstuk 5), vriendschappen en relaties (hoofdstuk 7), problemen bij je beroepsuitoefening en op de werkvloer (hoofdstuk 6), je contacten met de medische wereld (hoofdstuk 9) en niet te vergeten, je innerlijke of spirituele leven (hoofdstuk 10).

Dit is een diepgravend werkboek – hoe moet je het gebruiken?

Gebruik dit werkboek als je blijft zoals je zelf wilt. Je kunt het gebruiken zonder ooit *Hoog Sensitieve Personen* te hebben gelezen, je kunt de twee boeken tegelijkertijd doorwerken (de hoofdstukopbouw is hetzelfde), of je kunt dit boek doorwerken nadat je het andere hebt gelezen.

Je kunt het werkboek ook gewoon lezen, zonder de opdrachten uit te voeren. Ja, je hebt mijn uitdrukkelijke toestemming. Je kunt ze ook wel doen, in de aangegeven volgorde. Of in een andere volgorde. Of alleen de opdrachten die je aanspreken, in de volgorde die je zelf wilt.

Ik wil je echter wel op het hart drukken om het in ieder geval bewust te doen. Probeer je bewust te zijn van de stem in je die je misschien influistert: 'Dit boek is precies wat je nodig hebt,' en wees je ook bewust van de stem die enige tijd later misschien zegt: 'Dat ga ik niet doen.' Ga op zoek naar het waarom, zeker als je de neiging hebt een bepaald onderdeel over te slaan. Het gaat er dus niet om of je het doet of niet, maar hoe bewust je ermee omgaat.

Dit is een diepgravend werkboek. Het is geschreven door een dieptepsycholoog. Voor mij betekent dieptepsychologie dat het mijn bedoeling is je te helpen de veronachtzaamde, verwaarloosde en zelfs verachte delen van jezelf in ere te herstellen. Je persoonlijke geschiedenis en de cultuur waarin je bent opgegroeid hebben je geleerd dat je bepaalde aspecten van jezelf maar beter kunt negeren, maar beter kunt vergeten. De dieptepsychologische benadering biedt een manier om je bepaalde delen daarvan (alles zou onmogelijk zijn) weer toe te eigenen. We proberen het opnieuw te verwelkomen, onderdak te verlenen, ernaar te luisteren. Hierdoor komt de energie vrij die tot dan toe werd gebruikt om die delen eronder te houden, én, wat nog belangrijker is, al het waardevols dat in die verloren delen verborgen lag. Datgene waar iemand het meest naar verlangt in het leven bevindt zich vaak in de kwaliteiten die in de jeugd werden afgewezen, bijvoorbeeld de 'te mannelijke' assertiviteit van een vrouw of het 'te vrouwelijke' subtiele gevoelsleven van een man, om twee uitgekauwde voorbeelden te noemen.

Voor velen van ons was onze sensitiviteit, tot voor zeer kort, een in hoge mate genegeerd en onderdrukt deel in onszelf. Voor een aantal van ons is deze sensitiviteit nog steeds in mindere of meerdere mate iets bescha-

mends of weerzinwekkends. (Ik krijg nog steeds verzoeken om de HSP nieuwsbrief *Comfort Zone* in een bruin papieren omslag te verzenden.) Volgens mij is er dus dieptepsychologisch werk nodig om deze karaktereigenschap een eervolle plek in je leven te geven.

Dieptepsychologisch werk is bevredigend, maar niet altijd makkelijk. Daarom bevat dit werkboek een aantal onderdelen die ik 'opdrachten' noem en geen 'activiteiten' of 'oefeningen'. Er is misschien zelfs enige persoonlijke heroïek vereist. Een van de HSP-vrijwilligers die het werkboek hebben uitgetest schreef in haar evaluatie: 'Ongeveer anderhalf jaar geleden heb ik *Hoog Sensitieve Personen* gelezen. Ondanks dat ik er zeer van onder de indruk was, bewaarde ik op de een of andere manier toch nog een behoorlijk grote emotionele afstand.' Na zes maanden in therapie te hebben gezeten en haar jeugd aan een grondiger onderzoek te hebben onderworpen, liet ze bij haar aanmelding als vrijwilliger weten de indruk te hebben dat het een makkie zou zijn, zelfs gewoon leuk! Achteraf vertelde ze oprecht verbaasd te zijn door het effect. Ze was tot de ontdekking gekomen dat bepaalde opdrachten een behoorlijke dosis wilskracht vereisten. 'Dit was een jaar geleden niet mogelijk geweest.'

Niet elke vrijwilliger had zulke intense ervaringen. Maar zelfs als dit werkboek een spel is, dan is het een spel met je diepste zelf. Je hebt mijn toestemming en aanmoediging om de onderdelen die te lastig lijken over te slaan. Wees je er gewoon van bewust waarom je het doet. 'Dit doet pijn.' 'Dit maakt me bang.' Of wat het dan ook bij je oproept.

Een groot deel van de opdrachten is schriftelijk. Een van de vrijwilligers die als HSP het werkboek van tevoren uitprobeerde was van mening dat iedereen een apart dagboek zou moeten bijhouden van zijn of haar reacties op de opdrachten. Dat kun je doen. Als je echter geen ervaring hebt met het bijhouden van een dagboek of het op papier zetten van je gedachten, dan is het goed om zeker te weten dat alles wat je in of naast dit werkboek opschrijft ongecensureerd en ongeredigeerd gebeurt. Niemand krijgt je schrijfsels te zien of mag er een oordeel over vellen. Als je eigen innerlijke criticus dat niet toestaat, dan zullen we die stoorzender maar snel aanpakken, om te beginnen op pagina 28.

Het geheim van het bijhouden van een dagboek zit 'm in de tijd die je van tevoren neemt om te gaan voelen. Dit is de ervaring van een van de vrijwilligers die het werkboek hebben uitgetest:

Ik heb gemerkt dat ik stelselmatig de neiging heb 'een interessante', 'de juiste' of 'de gewenste' reactie op de oefeningen te vertonen. Ik moet hier eerst doorheen voordat ik mezelf kan toestaan te voelen wat ik eigenlijk voel. Dat zijn vaak onprettige gevoelens: afweer, schaamte, boosheid, razernij. Het kost me héél veel tijd om tot rust te komen en het juiste spoor terug te vinden en te komen bij een reactie die voor mij betekenis heeft.

Deze vrijwilliger opperde ook dat soms een 'non-lineaire' of zelfs preverbale aanpak nodig kan zijn:

Bij sommige oefeningen werkte het voor mij het best om eerst de hele beschrijving een of twee keer door te lezen, alles te laten 'sudderen' en 'opborrelen', en weer naar de oefening terug te keren op het moment dat er dingen bij me bovenkwamen. Ik vond het heel moeilijk, zo niet onmogelijk, om de oefeningen op een lineaire manier te doen. Soms komen er ook alleen maar hevige gevoelens op, zonder woorden, zelfs geen beelden die ik zou kunnen beschrijven.

Je openen voor preverbale en non-verbale gedachten is precies waar het in dieptepsychologisch werk om gaat. Onthoud dus haar suggestie om de tijd te nemen en jezelf de ruimte te geven om alleen maar te observeren wat er gebeurt.

Aan het eind van de opdrachten vind je steeds het kopje 'Tot besluit', dat je de mogelijkheid biedt tot reflectie en waar je het effect kunt registreren van de opdrachten en hoe je het wilt gaan toepassen. Dit lijkt misschien alleen maar extra werk, maar deze samenvattingen zullen heel handig zijn wanneer je het boek maanden of jaren later opnieuw doorleest. Maak dus gebruik van deze mogelijkheid tot reflectie, iets wat tegenwoordig in onze snelle wereld nog maar zelden wordt gedaan, maar als HSP wel een van je specialiteiten is.

Trouwens, als je het net als ik te veel werk vindt om met de hand te schrijven, voel je dan niet verplicht om in dit boek te schrijven. Gebruik gewoon een computer.

Ten slotte, mocht je tijdens het uitvoeren van de opdrachten ernstig van streek raken, dan is het van het allergrootste belang dat je stopt en op zoek gaat naar goede professionele hulp. In hoofdstuk 8 staat beschreven hoe je dat moet doen.

Extra aandacht voor werken met andere HSP's

HSP's moeten elkaar leren kennen. Velen van jullie hebben dit al aangevoeld en hebben gevraagd om steungroepen, cursussen of gewoon mogelijkheden om andere HSP's te ontmoeten.

Hoofdstuk 11 van dit werkboek is speciaal bedoeld om in deze behoefte te voorzien. Daarin wordt stapsgewijs doorgenomen hoe je een leiderloze gespreksgroep voor HSP's met zes wekelijkse bijeenkomsten kunt opzetten en uitvoeren. Als de groep eenmaal loopt, kun je er zo lang mee doorgaan als je wilt en eigen onderwerpen bespreken of als groep de opdrachten uit dit werkboek doorwerken. In hoofdstuk 11 vind je een zorgvuldig opgebouwde, gedetailleerde en beproefde structuur voor die cruciale eerste zes weken.

Natuurlijk kun je ook een groep opzetten, het werkboek doornemen en geen gebruikmaken van de zesweekse structuur, maar persoonlijk zou ik je willen aanraden om dat alleen te doen als je een professionele groepsleider inschakelt, in ieder geval om de groep op te starten.

Ik zou je ook willen aanraden om op zoek te gaan naar een HSP met wie je dit werkboek samen kunt doornemen, bijvoorbeeld je beste vriend of vriendin of je partner, als die ook een HSP is. Je kunt zo iemand ook vinden door een groep voor HSP's op te zetten, een mededeling te plaatsen in het 'Contact Center' van *Comfort Zone*, de nieuwsbrief voor HSP's waarvan de gegevens achter in dit boek zijn te vinden, of op eigen houtje onder je vrienden op zoek te gaan.

Het enige probleem waar je tegenaan kunt lopen als je de opdrachten samen met anderen gaat doen, is dat sommige opdrachten te persoonlijk zijn om te bespreken met mensen die je niet goed kent. Daarom heb ik bij elke opdracht aangegeven of die geschikt is voor mensen die elkaar niet goed kennen, de A's, voor mensen die elkaar enigszins kennen, de B's, of voor mensen die elkaar goed kennen, de C's. Sommige opdrachten zijn alleen voor C's, sommige ook voor B's en sommige voor iedereen. Dus:

- Opdrachten voor A's zijn opdrachten die ideaal zijn voor de eerste fase van een tweetal of een groep, kort na de kennismaking.
- Opdrachten voor B's zijn ideaal als je elkaar al langer kent, maar je nog niet helemaal veilig voelt bij de ander en er nog niet aan toe bent om overal open over te zijn. Er zijn voldoende opdrachten die je in een dergelijke situatie kunt doen.

- Opdrachten voor C's zijn ideaal voor de gevorderde stadia van een vriendschap of relatie, waarin een tweetal of groep een aantal thema's heeft doorgewerkt en nu echt aan het 'werk' kan – dat wil zeggen, naar elkaar luisteren en elkaar helpen – zonder daarbij te veel te worden gehinderd door wantrouwen, meningsverschillen, concurrentie, afgunst en dergelijke.

Aan de niet zo sensitieven

Degenen die dit boek hebben beetgepakt omdat ze het vermoeden hebben dat hun partner, vriend, vriendin of familielid hoog sensitief is, jullie zijn hier ook welkom, om het werkboek zelf te lezen of als geschenk aan die persoon te geven. Voorzover ik kan opmaken uit de brieven die ik van HSP's krijg is het dat ook, een geschenk van vertrouwen en trots ten aanzien van iets wat ooit misschien aanleiding was om aan jezelf te twijfelen. Door het te schenken, of zelf te lezen, zullen zowel jij als die ander die meer sensitief is – maar dan níét in de betekenis van meer empathisch of zachtaardig – ook het inzicht in jullie relatie verdiepen. En in die zin is het ook een geschenk aan jezelf.

Het opdragen van dit boek

Auteurs schrijven altijd een opdracht in hun boek. Aangezien jij het grootste deel van dit boek zult schrijven, moet je het ook aan iemand opdragen, bijvoorbeeld aan een HSP voor wie je veel bewondering koestert. Zoals jijzelf.

Ik draag dit boek op aan:

Ben je hoog sensitief?

Doe de test!

Beantwoord elke vraag zoals het voor jou voelt. Antwoord met 'ja' als het volgens jou in ieder geval enigszins opgaat. Antwoord met 'nee' als het niet speciaal of helemaal niet opgaat.

- ☐ ja ☐ nee Ik ben me bewust van subtiele signalen in mijn omgeving.
- ☐ ja ☐ nee Ik word beïnvloed door de stemming van anderen.
- ☐ ja ☐ nee Ik ben zeer gevoelig voor pijn.
- ☐ ja ☐ nee Op drukke dagen voel ik de behoefte me terug te trekken, in bed of een donkere kamer of een andere plek waar ik alleen kan zijn, vrij van prikkels.
- ☐ ja ☐ nee Ik ben bijzonder gevoelig voor cafeïne.
- ☐ ja ☐ nee Ik raak makkelijk overweldigd door bijvoorbeeld schel licht, sterke geuren, ruwe materialen of harde sirenes.
- ☐ ja ☐ nee Ik heb een rijke en complexe binnenwereld.
- ☐ ja ☐ nee Ik kan slecht tegen harde geluiden.
- ☐ ja ☐ nee Ik word diep geraakt door kunst of muziek.
- ☐ ja ☐ nee Ik ben gewetensvol.
- ☐ ja ☐ nee Ik schrik makkelijk.
- ☐ ja ☐ nee Ik voel me opgejaagd als ik veel dingen in korte tijd moet doen.
- ☐ ja ☐ nee Als mensen zich ergens niet op hun gemak voelen, weet ik over het algemeen wat ze nodig hebben om zich beter op hun gemak te voelen (bijvoorbeeld iets met het licht of hoe ze zitten).
- ☐ ja ☐ nee Ik raak geïrriteerd als mensen me te veel dingen tegelijk willen laten doen.
- ☐ ja ☐ nee Ik doe erg mijn best geen fouten te maken of dingen te vergeten.
- ☐ ja ☐ nee Het is voor mij belangrijk om niet naar gewelddadige films of televisieprogramma's te kijken.
- ☐ ja ☐ nee Ik raak op een onaangename manier geagiteerd als er veel om me heen gebeurt.

1. Uit *Hoog Sensitieve Personen – Hoe blijf je overeind als de wereld je overweldigt*, door Elaine N. Aron, Archipel, 2002.

- ☐ ja ☐ nee Veranderingen in mijn leven brengen me van mijn stuk.
- ☐ ja ☐ nee Ik ben gevoelig voor exquise of verfijnde geuren, smaken, geluiden en kunst en geniet daar ook van.
- ☐ ja ☐ nee Het vermijden van situaties die me van streek maken of overweldigen heeft een hoge prioriteit in mijn leven.
- ☐ ja ☐ nee Als ik bij een bepaalde opdracht moet concurreren of op m'n vingers word gekeken, word ik zo nerveus of onzeker dat ik veel slechter presteer dan anders.
- ☐ ja ☐ nee Als kind vonden mijn ouders of leerkrachten me gevoelig of verlegen.

Score

Als je twaalf of meer vragen met 'ja' hebt beantwoord, ben je waarschijnlijk hoog sensitief.

Geen enkele psychologische test is echter zo betrouwbaar dat je jouw leven erop moet baseren.

Als je slechts een of twee vragen met 'ja' hebt beantwoord, maar ze zijn in extreme mate waar, heb je wellicht ook reden om jezelf hoog sensitief te noemen.

1

Leer je sensitiviteit kennen

Door de opdrachten van dit hoofdstuk te doen, raak je beter bekend met je sensitieve zelf en een aantal basisvaardigheden waar HSP's behoefte aan hebben, zoals je verdedigen tegen aanvallen op je sensitiviteit en inzicht in jouw rol in deze wereld. Maar daarvoor moet je eerst wat meer over je karaktereigenschap weten. Je eerste opdracht is dus gewoon lezen en absorberen.

Als het zoiets normaal is, waarom voel ik me dan soms zo anders?

Voor HSP's is het heel belangrijk om de volgende vijf punten te begrijpen en te onthouden:

1. *Overstimulatie betekent overprikkeling.* Te veel stimulatie leidt bij iedereen, sensitief of niet, altijd tot fysiologische overprikkeling. Je weet dat je last hebt van overprikkeling wanneer je je compleet overweldigd of uitgeput voelt, zodanig dat er niets meer uit je handen komt, je je coördinatievermogen kwijt bent, je je niet meer kunt ontspannen en het je duizelt. Het kan gepaard gaan met hartkloppingen, trillende handen, een oppervlakkige ademhaling, je maag die zich omdraait, opvliegingen en je huid die heet of juist koud of klam aanvoelt.

2. *Het is van belang om een optimaal niveau van prikkeling te behouden.* Absoluut iedereen, sensitief of niet, presteert altijd slechter en voelt zich minder goed in geval van overprikkeling. Je slaat naast de bal, je kunt geen gevat antwoord bedenken en je geniet niet meer van wat er om je heen gebeurt. Evenmin vinden we het prettig om onderprikkelend te zijn. Dat is verveling. Ook hier weer sla je de bal mis, weet je niets leuks te zeggen of geniet je niet van de voorstelling, maar dan van sloomheid. Vanaf de geboorte gaat een organisme op zoek naar het *optimale niveau van prikkeling*, niet te veel en niet te weinig, en die zoektocht is net zo niet-aflatend en gedreven, en meestal onbewust, als die naar zuurstof, voedsel en water. Een organisme doet dat door de hoeveelheid stimulatie of input die het krijgt te reguleren.

3. *HSP's raken eerder overprikkelend.* In de inleiding heb ik deze karaktereigenschap gedefinieerd als het gewaarzijn van subtiele informatie doordat de stimulatie diepgaander wordt verwerkt. Als HSP's zijn we ons bewust van stimuli die anderen niet eens opmerken en dus krijgen we in een sterk prikkelende omgeving ook meer input en raken we eerder overprikkelend. Wanneer we eenmaal overprikkelend zijn geraakt, reageren we precies als ieder ander die overprikkelend is geraakt: we presteren slechter en voelen ons minder goed. We kunnen bijna niet anders dan het verknallen wanneer de leiding kijkt, of iets onbetekenends zeggen aan het begin van onze eerste date. Dergelijke situaties kunnen voor een blasé niet-HSP een signaal zijn om uit de lethargie te komen en het optimale niveau van prikkeling te bereiken, maar wij als HSP's lopen eerder het risico door ons optimale niveau heen te schieten, de overprikkeling in.

Aangezien we makkelijker overprikkelend raken, hebben we ook meer ervaring met 'falen' onder druk en het niet kunnen genieten van de dingen waarvan we 'horen' te genieten. Geen wonder dat het gaat lijken alsof we een gebrek aan zelfvertrouwen hebben, geen 'plezier' kunnen maken, gevoelig zijn voor kritiek of verlegen zijn (met name in hoofdstuk 5 kijken we naar de oorzaken van verlegenheid bij HSP's).

Waar het hier uiteindelijk om gaat is dat wijzelf en de mensen in onze omgeving wel profiteren van de kwaliteiten waarmee onze sensitiviteit gepaard gaat – ons scherpe gewaarzijn, de empathie, de creativiteit, de spiritualiteit enzovoorts – maar vergeten de onvermijdelijk keerzijde te accepteren, de neiging om makkelijker overweldigd te raken. *Het is alles of niets!*

4. *Sensitiviteit behoort niet tot het ideaal van onze cultuur.* De meeste lezers van dit werkboek wonen nu eenmaal in een zeer competitieve, technologisch hoog ontwikkelde, door de media en consumentencultuur beheerste cultuur waarvan de waarden zich momenteel over de hele aardbol verspreiden. En op dit moment wordt het vermogen om een hoog stimulatie-niveau te kunnen hanteren hoger aangeslagen dan het vermogen om subtiele signalen op te vangen.

Er zijn culturen waar sensitiviteit hoog aanzien geniet. Onderzoek heeft bijvoorbeeld aangetoond dat in China basisschoolkinderen die 'sensitief en stil' waren door hun leeftijdgenootjes het aardigst werden gevonden en het meeste respect kregen, in tegenstelling tot Canada, waar ze juist het minst aardig werden gevonden en het minste respect kregen. Sensitiviteit wordt gewaardeerd in de *traditionele* delen van China, Japan en Europa, evenals de meeste culturen die in nauw contact met de aarde leven en die afhankelijk zijn van hun spoorzoekers, kruidenmannen en -vrouwen en sjamanen. Culturen daarentegen die zeer agressief of expansief zijn, veel stress kennen of met grote aantallen immigranten te maken hebben, kennen veel waarde toe aan een insensitieve, geharde persoonlijkheid die bereid is risico's te nemen, lange dagen te maken, oorlog te voeren, enzovoorts.

5. *Een slechte jeugd laat bij HSP's diepere sporen na.* Uit het onderzoek dat ik heb verricht is gebleken dat HSP's die in hun jeugd trauma's hebben opgelopen of bij wie thuis veel problemen waren, vaker depressief, angstig en gespannen zijn dan HSP's van wie de jeugd minder problematisch was, en ook vaker dan niet-HSP's met een vergelijkbare slechte jeugd. Ook dit is een van de redenen waarom HSP's zich vaak anders voelen. Ze worden gekweld door gebeurtenissen of omstandigheden waar een ander al overheen zou zijn. En aangezien het leed van HSP's die het vroeger zwaar hebben gehad extra groot is, gaan mensen de karaktereigenschap associëren met angst en depressie. HSP's die geen moeilijke jeugd hebben gehad zitten echter psychologisch niet meer in de knoop dan anderen, en soms zelfs *minder*. Dat is belangrijk om te onthouden. Depressie en angst zijn níét de basiskenmerken van een HSP, en ze kunnen worden genezen. Hoewel dat soort werk niet het hoofdthema van dit boek is, vind je in hoofdstuk 8 wel enkele duwtjes in de goede richting.

Sensitiviteit in een culturele context

Onze cultuur heeft meer behoefte aan ons dan algemeen wordt erkend en er is dus zowel een belangrijke maatschappelijke als een persoonlijke reden dat jij je zelfvertrouwen terugkrijgt. Een beetje geschiedenis vertelt ons waarom. Ongeveer vijfduizend jaar geleden verschenen er in Europa en Azië agressieve, expansieve culturen, het soort dat weinig waarde hecht aan sensitiviteit: de nomadische herdersvolkeren, die de steppen van Eurazië verlieten en de vrediger volkeren onderwierpen die toen in Europa, het Midden-Oosten en India leefden. De bezetters spraken een taal, het Indo-Europees, die de voorloper was van het Grieks, Latijn, Engels, Germaans, Frans, Spaans, Hindi en nog vele andere talen. Ze brachten een cultuur die zich, net als de taal, zou verspreiden tot aan Noord- en Zuid-Amerika en die ten slotte vrijwel overal op aarde zou overheersen. Vergelijkbare invallen van nomaden werden naar het oosten ondernomen, naar China (om die reden is de Chinese muur gebouwd) en Japan. De voorouders van de Grieken en Romeinen waren dezelfde nomadische nieuwkomers. Latere golven van 'barbaarse' nomaden, zoals de Hunnen en de Mongolen, verwoestten het rijk dat hun voorgangers hadden gesticht.

De achterliggende filosofie van de nomaden was dat ze meer kudden wilden, die meer land nodig hadden, waarvoor ze andere stammen moesten aanvallen, wat resulteerde in meer gevangengenomen vrouwen (de mannen en kinderen werden gedood) die meer zoons konden baren, zodat ze meer kudden konden houden, meer land, meer vrouwen om meer zoons te baren, meer kudden enzovoorts. Toen de nomaden de welvarende, maar niet-versterkte steden van de agrarische en handelsvolken in handen kregen waarvoor ze hun schrale vlakten hadden verlaten, maakten ze van de bevolking slaven en soldaten, van de steden vestingen en van de samenleving een heerschappij. Met als lijfspreuk: de aanval is de beste verdediging, en om te overleven is een expansieve economie vereist. Klinkt dat bekend?

De Indo-Europese taal en cultuur heeft zich van het grootste deel van de wereld meester gemaakt. De vrediger culturen, zoals de indianen en de Australische aboriginals, waren bij wijze van spreken het voorafje. Niet al deze 'prehistorische' culturen waren echter primitief. In Europa, het Midden-Oosten, India en delen van Zuid- en Noord-Amerika waren tijdens

deze vroege samenlevingen grote steden gebouwd, in sommige gevallen met stromend water, metaalbewerking en een aanzet tot een geschreven taal. In Europa, het Midden-Oosten en India hadden deze steden in de meeste gevallen geen koning, geen slaven, geen kastelen of fortificaties. Er waren geen oorlogen en zeer weinig uitingen van een verdeling in klassen. Het bestuur was eenvoudig: in goede tijden werd het voedsel naar de tempel gebracht en in slechte tijden werd het verdeeld. Afgezien van het coördineren van handelsactiviteiten, lijkt dat de rol van het centrale gezag te zijn geweest.

Zet daar de Indo-Europese gezaghebbers tegenover, het gezag binnen jouw cultuur, met hier en daar een etnische variant, ervan uitgaande dat je bent opgegroeid in een Indo-Europees sprekende cultuur. Agressieve culturen hebben altijd twee heersende klassen: de krijgsheren en de geestelijk adviseurs (die ik in *Hoog Sensitieve Personen* de 'koninklijke raadgevers' noem).

Wie zijn die krijgsheren? Degenen die alles willen veroveren. Direct de oorlog willen verklaren. In de hedendaagse bedrijfswereld willen ze hun markten uitbreiden, kosten besparen, insecticiden gebruiken en bomen kappen. De geestelijk adviseurs zijn er om op de rem te trappen en op de langetermijngevolgen te wijzen, waar ook rekening mee moet worden gehouden. Ze doen dit in de rol van raadgever, leraar, therapeut, rechter, artiest, historicus en wetenschapper, en door middel van hun maatschappelijke en persoonlijke macht als genezer en religieuze autoriteit.

Hoewel HSP's zich altijd al in alle lagen en regionen van de maatschappij hebben begeven, ligt het voor de hand dat ze van oudsher hebben gezorgd dat werd voorzien in de behoefte aan 'geestelijk adviseurs'. Onze hersenen zitten zo in elkaar dat we het prettig vinden om te reflecteren. In het verleden waren we bij uitstek de ideale schooljuf of meester, huisarts, verpleegkundige, rechter, advocaat, president (denk maar aan Abe Lincoln), kunstenaar, wetenschapper, predikant, priester en doodgewone gewetensvolle burger.

Vandaag de dag krijgen we het als HSP's echter in vrijwel al onze traditionele rollen hard te verduren. De technologie wint terrein en om concurrerend te zijn op de mondiale markt wordt er steeds meer bezuinigd, zodat de voorkeur wordt gegeven aan mensen die lange dagen kunnen maken en stressbestendig zijn. Een agressieve maatschappij zonder sensitieve adviseurs om de agressie te temperen zal echter vroeg of laat in de

problemen komen. HSP's hebben nog veel meer kwaliteiten waar in de zakenwereld en bij de overheid behoefte aan is. Het zal alleen wat tijd kosten voordat de krijgsheren dat doorhebben.

Is het nodig om altijd in 'zij en wij' te denken? Misschien niet voor altijd, maar op korte termijn wel. Laat jezelf een beetje trots zijn op je karaktereigenschap, gewoon voor een tijdje, als tegengif voor de oude gevoelens van minderwaardigheid. Voor nu is het in orde om dingen te denken als: 'Ik ben gewoon mezelf en zij hebben zich maar aan te passen.' De wereld heeft het nodig dat wij onze centrale, invloedrijke positie in de maatschappij weer gaan innemen. Daartoe zullen we onszelf moeten waarderen, waardoor ook anderen meer waardering voor ons zullen krijgen.

Om kort te gaan, onthoud bij het doorwerken van dit boek dat je niet alleen jezelf een dienst bewijst. Langzaam maar zeker, HSP na HSP, zijn we een wezenlijk evenwicht aan het herstellen in de – in alle opzichten – dominante cultuur van onze wereld.

Nu ben je klaar voor de eerste opdracht.

Jezelf verdedigen tegen aanvallen op hoog sensitiviteit

Het doel van deze opdracht is dat je kant-en-klare antwoorden hebt op de kritiek op je natuurlijke, aangeboren HSP-stijl die je je hele leven al hebt moeten aanhoren. Het is ontzettend belangrijk dat je er een antwoord op hebt, voor jezelf en voor alle andere HSP's. Deze antwoorden zullen ook effect hebben op je innerlijke criticus die de weerslag is van alle kritiek van buitenaf.

1. Noteer bij 'misplaatst commentaar' drie tot vijf dingen die mensen hebben gezegd of gesuggereerd over je sensitiviteit waarvan je nu weet dat het een onjuiste interpretatie van je ervaring was. Het kan helpen om aan specifieke situaties te denken.

Voorbeelden van typerende zinnnetjes of situaties zijn: 'Wees toch niet zo gevoelig,' uit de mond van een leidinggevende op het moment dat jij reageert op haar kritiek. 'Wat is er met jou aan de hand?' uit de mond van een arts op het moment dat je na een 'routineonderzoek' in tranen uitbarst. 'Wees toch niet zo verlegen,' uit de mond van vrienden op het moment dat je geen zin hebt om een onbekend iemand te ontmoeten. 'Waarom kun je niet gewoon lol heb-

ben?' op het moment dat anderen willen dat je meegaat naar een film die jij te gewelddadig vindt. 'Waar ben je bang voor?' 'Hoe kan dat nou pijn doen!' Enzovoorts.

Ook zijn er de subtielere boodschappen dat je neurotisch, vreemd, overgevoelig, een angsthaas bent of abnormaal reageert. Al dat soort opmerkingen die je ooit hebt gehoord noteer je bij 'misplaatst commentaar'.

2. Bij 'mijn reactie' noteer je hoe je in het vervolg zou willen reageren op die opmerkingen. Houd daarbij de feiten in je achterhoofd, zoals hoeveel HSP's er zijn (vijftien tot twintig procent van de bevolking), onze kwaliteiten (het oppikken van subtiele signalen, grondiger verwerken van die signalen, gewetensvolheid enzovoorts), ons belang (als tegenwicht voor de krijgsheren) en dat we een andere strategie hebben (diepgaande reflectie alvorens te handelen, zie pagina 61). Noteer je antwoorden in hele zinnen die je daadwerkelijk kunt gebruiken.

Bijvoorbeeld, op 'Je bent te gevoelig' kun je op vele verschillende manieren reageren, maar als dat zinnetje op kritische toon door een tandarts of huisarts wordt uitgesproken, dan zou ik zeggen: 'Ik begrijp dat mijn gevoeligheid voor u een probleem is, maar voor mij is het dat niet, ik ben blij een van de twintig procent te zijn die is geboren met een gevoeliger zenuwstelsel.' Vervolgens zou ik opmerken dat het onderzoek of de behandeling meer kans van slagen heeft als ik me in een rustige, ondersteunende omgeving bevind. Anders kan ik beter een verwijzing krijgen naar iemand die wel met sensitieve patiënten kan omgaan.

Als 'Je bent te gevoelig' door een collega op het werk werd gezegd in reactie op hoe ik reageerde op kritiek, dan zou ik zeggen: 'Heb je moeite met mijn reactie?' Ik zou proberen erachter te komen waar die persoon nu eigenlijk moeite mee heeft, maar op een gegeven moment zou ik waarschijnlijk ook zoiets zeggen als: 'Ik weet dat ik informatie meestal grondig verwerk, wat betekent dat ik kritiek heel serieus neem, waarschijnlijk serieuzer dan de meest mensen. Maar dat is allemaal onderdeel van mijn sensitiviteit, net als...' En vervolgens zou ik een aantal voorbeelden geven van de voordelen die sensitiviteit me bij mijn werk biedt.

Het is ook goed om een aantal oneliners bij de hand te hebben, zo-

als: 'Voor jou ben ik misschien te sensitief, maar zelf ben ik zeer tevreden met mijn sensitiviteit.' Of: 'Hoezo té, naar welke maatstaven?' Of: 'Grappig, de meeste mensen die ik ken denken juist heel positief over mijn sensitiviteit.'

3. Bij 'Zeg ik dit soort dingen ook tegen mezelf?' noteer je hoe vaak en in welke situaties je jezelf bekritiseert vanwege je sensitiviteit – en beloof jezelf alsjeblieft plechtig dat je in het vervolg ook op je innerlijke commentaar zult reageren met de antwoorden die je hier aan het oefenen bent.

Misplaatst commentaar 1: _____

Mijn reactie: _____

Zeg ik dit soort dingen ook tegen mezelf?:

Misplaatst commentaar 2: _____

Mijn reactie: _____

Zeg ik dit soort dingen ook tegen mezelf?:

Misplaatst commentaar 3: _____

Mijn reactie: _____

Zeg ik dit soort dingen ook tegen mezelf?:

Misplaatst commentaar 4: _____

Mijn reactie: _____

Zeg ik dit soort dingen ook tegen mezelf?:

Misplaatst commentaar 5: _____

Mijn reactie: _____

Zeg ik dit soort dingen ook tegen mezelf?:

Tweetallen en groepen: A's, B's en C's. Dit is een uitstekende opdracht, een echte must. Je moet ervoor brainstormen, je creativiteit aanspreken en je kunt er lol aan beleven. Als je in een groep werkt, kun je gezamenlijk het misplaatste commentaar noteren en er als groep mee werken, of de groep rondgaan en de groepsleden om de beurt met hun paradepaardjes laten werken terwijl de rest meedenkt.

Tot besluit: neem wat tijd om na te denken over wat je van deze opdracht hebt geleerd. Je kunt over een week of twee deze pagina's weer opslaan, om te noteren in hoeverre je je toegenomen respect voor je karaktereigenschap in praktijk hebt gebracht. Aangezien dit je eerste 'Tot besluit' is, geef ik een voorbeeld van wat je zou kunnen opschrijven:

Ik zie dat ik in een aantal gevallen de neiging had om het 'misplaatste commentaar' als de waarheid te accepteren. Ik heb hard mijn best gedaan om van mijn sensitiviteit af te komen. Het is een raar gevoel om opmerkingen die ik altijd als gegrond en behulpzaam heb ervaren (maar die me wel ongelukkig maakten) nu te proberen te ontzenuwen. Het idee spreekt me echter wel aan.

Het ervarende zelf

Deze opdracht gaat over jezelf gewaarzijn als een lichaam dat waarneemt. Ik baseer me hierbij op het werk van mensen als Eugene Gendlin en Betty Keane (zie de literatuuropgave op pagina 359). De zintuiglijke waarneming maakte een belangrijk onderdeel uit van de humanistische psychologie van de jaren zestig van de vorige eeuw en is nog steeds voor veel therapeuten van belang, net zo belangrijk als praten. De jungiaanse analist Marion Woodman heeft bijvoorbeeld gezegd dat een inzicht pas werkelijk is geïntegreerd in ons leven wanneer we het op de een of andere manier in ons lichaam kunnen ervaren.

Ik kan je onmogelijk in een enkele sessie inwijden in zintuiglijke waarneming of lichaamswerk. Door te pretenderen dat dat mogelijk zou zijn, gaat het juist ‘verloren’ en moet het weer ‘herontdekt’ worden door een volgende generatie. Het is langzaam werk, net als psychotherapie. Maar voor HSP's is het wel heel belangrijk werk.

Als HSP's dragen we, waarschijnlijk in hogere mate dan andere mensen, de gevolgen met ons mee van overprikkeling, stress, angst en trauma. Waar dragen we ze mee? In onszelf, natuurlijk, in ons organisme, ons lichaam en onze hersenen. En op sommige momenten waren we zo gevoelig dat we onszelf moesten afsluiten voor onze gewaarwordingen om niet te worden overweldigd door alle overprikkeling van dat moment. Als de oorzaak van het overweldigd raken bij anderen lag, dan hebben we onze sensitiviteit misschien aangewend om aan te voelen wat zij wilden, in de hoop hen te sussen, in plaats van onze aandacht te richten op wat wij zelf nodig hadden. In sommige gevallen hing ons leven als kind zelfs af van het vermogen om ons in te leven in wat anderen wilden. Op latere leeftijd kan die neiging om anderen tevreden te stellen en te sussen een stuwende kracht zijn geweest in ons werk of andere activiteiten.

Waar het om gaat, is dat we in al deze situaties hebben geleerd het ‘nee’ van ons eigen lichaam te negeren. We hebben onze uitzonderlijke gevoeligheid voor onszelf uitgeschakeld. En wat is het gevolg van het negeren van deze signalen? Hoofdpijn, rugpijn, buikpijn en hartzeer.

Mensen zijn wezens met een groot zelfcorrigerend en zelfgenezend vermogen. Het enige wat we hoeven te doen is zorgen voor de juiste omstandigheden, onze aandacht enige tijd op onszelf richten in plaats van altijd op anderen, registreren wat er aan de hand is en op een ontspannen

manier zorgdragen voor die pijnlijke rug of dat zere hoofd.

Misschien heb je al eens gewerkt met focussing of zintuiglijke waarneming, misschien ook niet. Probeer het in ieder geval nu te doen. Als je het in je eentje doet, lees je eerst onderstaande instructies door. Het best kun je ze op een cassettebandje opnemen, zodat je je tijdens de oefening kunt laten leiden. Ze zijn hoe dan ook niet ingewikkeld.

1. *Zorg dat je minimaal een uur lang niet gestoord kunt worden* (hoewel je met deze opdracht het uur niet vol hoeft te maken). Haal de telefoon eruit. Trek iets makkelijkjes aan. Doe je schoenen uit. Ga op de grond liggen. *Gebruik bij deze opdracht géén muziek of ander geluid.*

2. *Concentreer je op de sensaties.* Je kunt je ogen sluiten, maar dat hoeft niet. Laat je aandacht leiden door wat er in je lichaam gebeurt – bijvoorbeeld je oren, je neus, huid, spieren, maag of de sensaties in je hersenen, keel, hart – waar dan ook. Het kunnen geluiden zijn, een geur, smaak of sensaties op je huid – dingen ‘buiten’ je – het is allemaal goed. Je richt nog steeds je aandacht op de werking van je organisme. Er is geen ‘goede’ manier om dit te doen. Probeer je ervaring niet te beoordelen of te veranderen.

3. *Laat je aandacht gaan naar de sensatie die op dit moment het sterkst is.* Het is niet erg als je aandacht vaak wisselt. Het is heel belangrijk om niet op te geven omdat je geest ‘dwaalt’. Waar je geest heen dwaalt is op zich al interessant om te observeren. Als je stopt met observeren en verstrikt raakt in gedachten, breng je je aandacht gewoon rustig terug naar je zintuiglijke waarneming op dat moment. Het is niet erg als je negentig procent van de tijd in gedachten verzeild raakt, het is je overwerkte geest die tot rust komt in je lichaam. Observeer dat ook, op het moment dat je je ervan bewust wordt. Concentreer je gewoon op de sensaties, wees je zo goed mogelijk bewust van wat zich in je lichaam afspeelt. Als je in slaap valt, betekent dat gewoon dat je moe bent. Ga dus slapen en geniet ervan.

4. *Als iets wil veranderen, laat je het gebeuren.* Als een bepaalde sensatie sterker wordt, dan sta je dat toe, zelfs als dat ongemakkelijk voelt. Laat het gewoon gebeuren. Wees een oplettende, liefdevolle, niet-veroordelende getuige.

Het geeft niets als de sensaties emoties worden. Emoties zijn tenslotte ook lichamelijke gebeurtenissen, zoals oppervlakkig gaan ademen, het aanspannen van spieren, misselijkheid, tranen, een licht gevoel, lachen, levendigheid, aangename seksuele gevoelens en een gelukzalige gloed door heel je lichaam.

Het geeft ook niets als de sensaties beelden worden. Zo gebruikt de psyche de lege hersenen wanneer je niet met woorden aan het denken bent. Als je wilt, kun je de indringendste beelden onthouden. Je kunt zelfs even stoppen en er een notitie van maken, als dat je uiteindelijk minder afleidt dan proberen je ze te herinneren. Er gelden hier geen strikte regels. Er zijn mensen die een taperecorder bij de hand hebben en hun ervaringen inspreken. Op een later tijdstip kun je over je beelden nadenken, zoals je dat ook met droombeelden doet (zie hoofdstuk 10).

5. *Doe dit zo lang als je zelf wilt.* Neem genoeg tijd om het hele emotionele scala te kunnen ervaren. Zorg er met name voor niet meteen te stoppen op het moment dat je onrustig wordt. Het kan een voorbode van iets belangrijks zijn. Mettertijd ga je misschien ontdekken dat je deze opdracht graag een uur lang doet. Net als meditatie en yoga is het een uitstekende activiteit om weer tot jezelf te komen en als HSP heb je minstens zoveel behoefte aan dat soort bezigheden om gezond te blijven als aan eten, drinken en slapen.

6. *Wanneer je klaar bent betuig je je erkentelijkheid voor de zelfhelende kracht waarover je beschikt.* Niets en niemand anders, zelfs niet dit boek, kan je geven wat jij jezelf kunt geven door met aandacht bij jezelf aanwezig te zijn zodat je zelfgenezende vermogen zijn werk kan doen. Al het andere is niet meer dan de kers op de taart.

7. *Maak hieronder aantekeningen van de dingen die je zijn opgevallen – bijvoorbeeld de emoties die je hebt ervaren, welk deel van je lichaam/geest pijnlijk was of leek te helen en alles wat je duidelijk is geworden over de aanpassingen die je in je leven zult moeten aanbrengen (meer bewegen, anders eten, gemasseerd worden enzovoorts).*

Tweetallen en groepen: B's en C's. Dit lijkt misschien een individuele opdracht bij uitstek, maar het kan heel behulpzaam zijn als iemand anders je vraagt te voelen hoe je ligt, zit en-zovoorts en je na een tijdje vraagt wat je ervoer. Je kunt hiervoor natuurlijk ook gebruikmaken van een bandje. (Betty Winkler Keane heeft een tape die je kunt bestellen, zie achterin bij Verwijzingen.)

Als je deze opdracht in een groep wilt doen, moeten alle groepsleden er warm voor lopen. Je kunt je ervaringen met elkaar delen, maar niemand moet zich gedwongen voelen om eraan mee te doen.

Tot besluit: neem wat tijd om na te denken over hoe je over je lichaam voelt en wat je ervan hebt geleerd, en noteer hieronder een aantal van je gedachten.

Zie je verleden in een nieuw licht

Nu beginnen we aan de cruciale opgave om je verleden te herdefiniëren door het in een nieuw licht te gaan zien, in het licht van de wetenschap dat je hoog sensitief was. Zoals ik in de inleiding al zei, is dit de essentie van dit werkboek.

Dit is geen gemakkelijke opdracht. Mogelijk is hij pijnlijker en moeilijker dan alle andere opdrachten. Maar het resultaat is de moeite waard.

Om te beginnen ga je je reactie op een bepaalde grote verandering of overgangssituatie in je leven herdefiniëren. Je kunt het met meerdere veranderingen doen, maar doe het rustig aan, doe er niet meer dan één per dag. Verderop in het boek zal je worden gevraagd terug te komen op deze opdracht en je jeugd, puberteit, verlegenheid, keuzes op arbeidsgebied, relationele problemen en ervaringen in het medische circuit te herdefiniëren. Waarom we beginnen met een verandering in je leven? Omdat elke nieuwe situatie, overgang of verandering een hoop nieuwe stimuli met zich meebrengt, en aangezien we door onze gevoeligheid voor allerlei subtiele signalen meer stimuli oppikken, is een verandering voor ons een grotere verandering dan voor een niet-HSP. We hebben meer tijd nodig om de verandering te plannen, te aanvaarden en achteraf te verwerken. Als we dat niet doen, kan het een moeizaam proces worden. Maar als we het wel doen, kunnen we door anderen worden bekritiseerd omdat we 'besluiteloos', 'niet flexibel' of een 'angsthaas' zijn. In beide gevallen hebben we vaak nog lang daarna het gevoel dat we de situatie niet goed hebben aangepakt.

Vergeet niet het 'overreageren' op positieve veranderingen. Hevige overprikkeling vanwege een positieve verandering of verrassing is soms nog veel erger. Hoeveel volwassenen hebben me niet verteld dat ze nog steeds kampten met schuldgevoel omdat ze als kind 'verkeerd' reageerden op een surprise party. Toen mijn eerste en enige roman was gepubli-

ceerd, in Engeland, moest ik daarheen om op allerlei feesten en partijen te genieten van mijn luttele momenten van roem. Eindelijk was mijn langgekoesterde droom uitgekomen. En ik werd heel erg ziek en heb er vrijwel geen moment van genoten, waardoor ik opnieuw het gevoel had dat er iets mis was met mij, misschien wel een onbewuste angst voor succes. Nu weet ik dat het gewoon te veel opwindend was.

Noteer eerst een belangrijke verandering of overgangssituatie in je leven waarvan je het gevoel hebt dat je er niet goed mee om bent gegaan – je hebt het gevoel dat je te gestrest raakte, de verkeerde beslissingen hebt genomen, ‘abnormaal’ hebt gereageerd. De verandering kan zijn dat je naar de lagere school ging, naar de middelbare school, een opleiding ging doen, trouwde, een nieuwe baan kreeg, een kind kreeg, dat een kind uit huis ging, een overlijden, de menopauze of een andere verandering in je gezondheid, een scheiding, het kwijtraken van een baan, een verhuizing (een belangrijke die we vaak onderschatten), een natuurramp of een verandering in het leven van een dierbaar iemand. Het kan ook een promotie of een prijs zijn. Het kan een verandering zijn die je zelf in gang hebt gezet of een die je gewoon is overkomen.

De gebeurtenis: _____

Laten we die nu eens herdefiniëren.

1. Haal je weer voor de geest hoe je op de gebeurtenis reageerde. Schrijf hieronder alles op wat je je nog kunt herinneren van je reactie indertijd – je stemming, gezondheid, houding enzovoorts. De kans is groot dat er sprake was van stress, vermoeidheid, ziekte of geprikkeldheid. Een voorbeeld:

Toen ik ging studeren. Heel eenzaam. Mocht de meeste studenten die ik tegenkwam niet. Mocht mijn kamergenoot niet. Hij dronk veel. Ik kon niet slapen. Kon me niet concentreren. Kreeg colitis en moest naar het ziekenhuis. Raakte nog meer achter met mijn studie. Zakte.

Ging met kerst naar huis. Kon mezelf er niet toe zetten om terug te gaan. Ging naar een andere opleiding, ver beneden mijn niveau. De rest van het jaar zwaar depressief.

2. Noteer hier de gevoelens die je nog steeds met je meedraagt over je manier van reageren op die gebeurtenis die je in een ander licht wilt gaan zien. We gaan verder met het voorbeeld:

Ik heb dit altijd als een enorme afgang beschouwd, een teken dat er gewoon iets mis was met me. Zo dachten mijn ouders er ook over. Ze stuurden me naar een therapeut. Hielp niet erg, we praatten over mijn jeugd, waardoor ik me ellendig ging voelen, omdat mijn ouders in wezen best tof zijn. Daardoor kreeg ik nog meer het gevoel dat er iets mis is met me.

3. Beschouw je reactie in het licht van wat je uit dit boek weet, dat HSP's meer subtiele signalen oppikken en alles grondiger verwerken, en dus ook meer last hebben van een hoog prikkelingsniveau. Bij ons leidt veel prikkeling tot overagitatie. Niemand die overgeagiteerd is voelt zich prettig of presteert goed. Tijdens een verandering is het

niveau van prikkeling voor ons hoger dan voor anderen, net als de agitatie. Op dat soort momenten kunnen we van onszelf niet hetzelfde verwachten als anders.

Gebruik de ruimte hieronder om op te schrijven hoe jij deze gebeurtenis ziet in het licht van de voor HSP's kenmerkende reactie op verandering. Wat je hier opschrijft is wat je tegen jezelf moet zeggen en ook moet geloven; formuleer het dus krachtig en vriendelijk. Als het je helpt kun je doen alsof ik het tegen je zeg. We gaan verder met het voorbeeld:

Ik werd overweldigd, overprikkeld. Ik had tijd nodig om aan al die nieuwe dingen te wennen, nieuwe kamer, mensen, eten, colleges, chequeboek. Het was te verwachten dat ik ziek zou worden. Natuurlijk wilde ik toen ik eenmaal met kerst thuis was niet meer terug en wéér stralen. Het was allemaal volkomen normaal, voor een HSP. HSP's moeten zichzelf een hoop vrijheid geven om veranderingen stap voor stap door te voeren in plaats van alles in één keer. Ik wist dat niet en niemand in mijn omgeving wist dat. Ik kon het dus ook niet compenseren of op zoek gaan naar deskundige hulp.

4. Vervolgens schrijf je op hoe je het anders had kunnen aanpakken, gesteld dat je de juiste informatie had gehad. Maak er geen zelfkritiek van, maar een constatering uit medeleven voor hoe je onnodig hebt geleden, omdat jij en anderen niet wisten dat je een HSP was, en

een gebaar van erkentelijkheid dat je nu tot meer zelfinzicht en een liefdevollere benadering van jezelf in staat bent. We gaan verder met het voorbeeld:

Ik had mijn opleiding dichter bij huis kunnen voortzetten, of op een college waar ik mensen kende. Als een van de schoolbegeleiders op de hoogte was geweest van deze karaktereigenschap, dan zou dat een groot verschil hebben gemaakt. Ik had er misschien een jaar tussenuit kunnen gaan en weer kunnen instappen in een nieuwe groep, terwijl de situatie verder al enigszins bekend was. Ik zal proberen mezelf nooit meer zoiets aan te doen.

5. Als je door het anders aan te pakken had kunnen voorkomen dat je een deel van je leven hebt verspeeld of zo hebt moeten lijden, neem dan even de tijd om te voelen hoe dat voor je is. Noteer hieronder je bevindingen. We gaan verder met het voorbeeld:

Ik baal ervan. Het maakt me razend. Ik denk dat mijn leven heel anders was gelopen als ik mijn studie had afgemaakt, ik zou veel meer zelfvertrouwen hebben gehad, een betere opleiding, ik zou hebben kunnen doorstuderen, meer vrienden hebben gehad die later als netwerk hadden gefungeerd. Met de kennis die ik nu heb, weet ik zeker dat ik het had kunnen halen. Ik zal het altijd als een soort tragedie met me meedragen. De tranen prikken achter mijn ogen.

-
-
-
6. Schrijf een korte samenvatting van het inzicht dat je nu in de gebeurtenissen hebt en lees het net zo vaak door totdat de volle betekenis ervan tot je is doorgedrongen. We gaan door met het voorbeeld:

Wat er is gebeurd wil nog niet zeggen dat er wezenlijk iets mis is met me of dat ik een verlegen iemand ben die gedoemd is tot een problematisch leven. Ik ben een hoog sensitief persoon, wat inhoudt dat veranderingen bij mij meer impact hebben. Ik ben gevoeliger dan de meeste mensen voor subtiele veranderingen en word overweldigd door grote veranderingen. Nu ik mijn reactie op veranderingen beter weet te hanteren, denk ik dat ik de veranderingen die ik zelf wil aanbrengen wel aankan, maar ik doe het wel in mijn eigen tempo.

Ik heb de stappen om een gebeurtenis te herdefiniëren nog eens samengevat:

1. Haal je weer voor de geest hoe je op de gebeurtenis reageerde.
2. Welk gevoel heeft die reactie bij je achtergelaten.
3. Beschouw je reactie in het licht van wat je nu over je eigenschap weet.

4. Ga na of de negatieve aspecten van de gebeurtenis voorkomen hadden kunnen worden of dat het anders was gelopen indien jij of anderen hadden geweten dat je een HSP was en daar rekening mee hadden gehouden.
5. Als deze kennis had kunnen voorkomen dat je een deel van je leven hebt verspeeld of zo hebt moeten lijden, neem dan de tijd om te voelen hoe dat voor je is.
6. Noteer je nieuwe inzicht in de gebeurtenis en lees het net zo vaak door totdat de volle betekenis ervan tot je is doorgedrongen.

Tweetallen en groepen: A's, B's en C's.

Tot besluit: in de ruimte hieronder maak je een lijst met de gebeurtenissen die je in een nieuw licht hebt geplaatst, voorzien van een korte toelichting. Begin met de gebeurtenis die je net hebt gedaan en voeg de gebeurtenissen die je in latere hoofdstukken gaat doen op dat moment toe. Als je merkt dat je spontaan een gebeurtenis in het licht van je sensitiviteit aan het herdefiniëren bent, dan voeg je die ook toe aan de lijst. Neem de lijst van tijd tot tijd door om deze nieuwe kijk op jezelf te verstevigen en te integreren. Ik geef een eerste aanzet, gebaseerd op het voorbeeld:

1. Een reactie op verandering – dat ik het niet heb uitgehouden op de universiteit. Er is geen reden voor dat ik me zo heb geschaamd. Het was een veel te grote verandering gezien het feit dat ik niet begreep waarom ik zo werd overweldigd en ook niet de juiste begeleiding kreeg.

1. _____

2. _____

enz. _____

[illegible]

Je rol als geestelijk adviseur

De bedoeling van deze opdracht is je te helpen nadenken over jezelf als geestelijk adviseur. In de inleiding van dit hoofdstuk heb je gelezen dat agressieve, expansieve culturen altijd twee heersende klassen hebben, de krijgsheren en de geestelijk adviseurs, en de laatsten zijn waarschijnlijk van oudsher HSP's geweest. Wat een HSP in deze rol doet is doceren, begeleiden, adviseren, genezen, de geschiedenis in woord of kunstuitingen

vastleggen, de toekomst voorzien, nadenken over de betekenis van leven en dood, rituelen leiden, de subtiele aspecten van de natuur of de wet bestuderen en een rem zetten op het meer impulsieve handelen van de krijgsheren.

Het kan zijn dat je inderdaad op een van bovenstaande terreinen werkzaam bent of dat je de geestelijke rol op een meer informele wijze vervult – op je werk, met klanten of opdrachtgevers. Het kan ook buiten de werksfeer tot uiting komen – met vrienden, familie, de buurt, in vrijetijdsbesteding enzovoorts.

In de linkerkolom noteer je alle manieren die je kunt bedenken waarop jij de rol van geestelijk adviseur bekleedt. In de rechterkolom noteer je alle aspecten van je persoonlijkheid die jou tot geestelijk adviseur maken.

Manieren/rollen	Persoonlijkheidskenmerken

Tweetallen en groepen: A's, B's en C's.

Tot besluit: neem wat tijd om te reflecteren en noteer vervolgens wat je van deze opdracht hebt geleerd.

Wat je niet leuk vindt aan jezelf – en de onderliggende redenen

Het is nogal brutaal van me om je te vragen deze opdracht in een werkboek te doen, maar het is zo belangrijk, dat ik vond dat deze opdracht er gewoon in hoorde. Het is alsof je regelrecht het vijandige kamp inloopt, het gebied van 'Wat is er met jou aan de hand'. Het gebied met al je zelfkritiek, die in sommige gevallen terecht kan zijn, maar dat in de meeste gevallen niet is. De opdracht is om daar orde in aan te brengen. Bij deze opdracht geldt echter bij uitstek dat als het voor jou niet werkt, je hem niet moet doen, of alleen met professionele hulp. Doe deze opdracht ook niet direct na een andere. Doe hem afzonderlijk, bijvoorbeeld op een moment dat je behoorlijk de pest hebt aan jezelf, of aan je eigen zelfkritiek. En je hoeft deze opdracht ook niet in één keer te doen. Je kunt er altijd weer op teruggrijpen als je op een later tijdstip een ingeving krijgt, en aan het eind van het werkboek zal ik je ook zeker vragen erop terug te grijpen.

Nu ik je voldoende hebt gewaarschuwd, wil ik nog zeggen dat het ook mogelijk is dat deze opdracht je veel te makkelijk afgaat, veel HSP's doen het tenslotte de hele dag door! We doen het alleen halfbewust. De bedoeling is dat we er een bewuster en eerlijker gebeuren van maken.

Je gaat drie aspecten van jezelf die je het minst ziet zitten aan een nauwkeurig onderzoek onderwerpen. Dit is geen oefening in volkomen onredelijke zelfhaat, maar geef jezelf wel de ruimte om dieper af te dalen in de dingen die jij als problematisch ervaart: de aspecten die je ervan weerhouden bewondering voor jezelf te hebben; de delen van jezelf die je het ergst dwarszitten of waar je het meest voor schaamt.

Schrijf eerst drie aspecten van jezelf op die je niet ziet zitten. Gebruik geen beledigende woorden. 'Vet', 'Stom' of 'Lui' zijn géén eerlijke of be-

hulpzame bewoordingen. Probeer het redelijker te verwoorden, bijvoorbeeld ‘Het lukt me blijkbaar niet om te stoppen met eten,’ ‘Blijkbaar ben ik niet snel van begrip’ of ‘Ik zou willen dat ik harder werkte.’ Noteer ze hieronder:

I. _____

II. _____

III. _____

Aspect I

De onderstaande vragen zullen we voor nu alleen met betrekking tot Aspect I behandelen. (Later doe je Aspect II en III op dezelfde manier.)

1. *Ga op zoek naar specifiek gedrag.* Noteer hieronder het specifieke gedrag of de keuzes waardoor je, vandaag de dag, zo over jezelf denkt. Als Aspect I is: ‘Ik zou willen dat ik harder werkte,’ dan noteer je bijvoorbeeld: ‘Ik ben met mijn studie gestopt’ of ‘Ik kom ’s zaterdags m’n bed niet uit om mijn oefeningen te doen.’

2. *Bepaal het belang.* Waardeer dit aspect op een schaal van 0, ‘ik maak me hier eigenlijk helemaal niet druk om’, tot 10, ‘hierdoor heb ik een diepe afkeer van mezelf, die heel veel invloed heeft op mijn leven.’ Noteer hier je score:

3. *Je reactie nu.* Haal diep adem en neem een moment van reflectie. Je hebt al een hoop gedaan. Ga na hoe je je voelt nu je deze drie aspecten hebt benoemd en op zoek bent gegaan naar specifiek gedrag dat met één ervan te maken heeft. Beangstigt het je? Voel je weerzin? Ben je kwaad op jezelf? Schrijf hieronder enkele van je bevindingen op.

4. *Word je bewust van je zelfkritiek.* Kijk of je een bepaalde innerlijke stem kunt ontdekken of een deel van jezelf dat wordt geactiveerd zodra je aan dit aspect van jezelf gaat denken, misschien een soort innerlijke criticus? Probeer de onderstaande vragen te beantwoorden.

a. Hoe vaak hoor je deze stem of ben je in gedachten dit aspect van jezelf aan het bekritisieren? (Mogelijk moet je je schatting wat naar boven afronden naarmate je je er meer van bewust wordt hoe vaak deze stem tegen je aan het praten is.)

b. Is deze stem of criticus ook als persoon of symbool in je dromen aanwezig? Bijvoorbeeld als een rechter, politieagent, dresseur, docent, wreed persoon, vriendelijke raadsman, concurrent of een bepaalde vriend of vriendin? (Deze vraag kan je helpen met het beantwoorden van de volgende.)

c. Als je nog niet hebt nagedacht over een naam, geslacht en persoonlijkheid van die stem of die figuur, doe dat dan nu. Is het ge-

slacht altijd hetzelfde? Verschilt de aard ervan met het geslacht? Welke naam zou je eraan geven? Welke persoonlijkheid zou je eraan toeschrijven?

d. Heb je een idee wanneer die stem of figuur is 'geboren' (het ontstaan ervan binnen in jou)? Begon het als de stem van iemand anders? Zo ja, van wie?

e. Vind je dat de houding van deze stem ten aanzien van dit aspect van jou rationeel is en in overeenstemming met de feiten of wordt die houding ingegeven door andermans kwetsingen en problemen?

f. Dit is een belangrijke stap. Vraag de stem wat hij wil. Nauwkeuriger gezegd: wil hij je helpen of beschadigen? Noteer het antwoord hieronder. (Als het moeilijk voor je is, doe het dan nadat je de visualisatie op pagina 78 hebt gedaan.)

5. *Bezie dit aspect in het licht van je sensitiviteit.* Laat alles wat je hebt geleerd over sensitiviteit weer de revue passeren en bedenk wat mogelijk heeft meegespeeld bij dit gedrag of deze keuze. Hierbij zul je je innerlijke criticus moeten uitschakelen. Als het je helpt, kun je doen alsof ik deze opdracht met je doe.

Stel dat je probleem is: 'Het lukt me niet om minder te eten'. Speelt je sensitiviteit hier op enigerlei wijze een rol? Ga je eten op het moment dat je overprikkeld of gestrest raakt? Geef je jezelf te eten op het moment dat je angstig of gedeprimeerd raakt en kan het zijn dat je angst of neerslachtigheid terug te voeren is op een ongelukkige jeugd waardoor je, in combinatie met je karaktereigenschap, extra ontvankelijk bent voor deze gevoelens? Is te veel eten echt een probleem (schaadt het je gezondheid en je sociale leven)? Of maakt het deel uit van het algehele patroon om jezelf te bekritisieren en zelfs dingen te ontzeggen, vanuit een diepe overtuiging dat je niet meetelt in een cultuur waarin sensitiviteit niet wordt gerespecteerd?

Het is hier níét de bedoeling dat je sensitiviteit gaat gebruiken als excuus of zelfs maar verklaring voor van alles en nog wat. We hebben allemaal slechte gewoonten waar we echt iets aan moeten doen. Niets menselijks is ons vreemd. Het is wél de bedoeling dat je de rol van je hoog sensitiviteit in je leven nauwkeurig onder de loep neemt, met name op de gebieden waar je problemen ondervindt en daardoor een negatief gevoel over jezelf krijgt.

Noteer hieronder alles wat je over sensitiviteit te weten bent gekomen dat van invloed geweest kan zijn op dit gedrag of deze keuzes.

6. *Is er een andere benadering mogelijk?* Bedenk hoe je dit aspect van jezelf zou benaderen, uitgaande van de samenhang die het vertoont met je sensitiviteit. Zou je proberen het op een andere manier op te lossen? Zou je jezelf vergeven en het accepteren als iets wat nu eenmaal bij sensitief-

zijn hoort? Zou je het nog steeds een probleem noemen? Nogmaals, als het je helpt kun je doen alsof ik deze opdracht met je doe. Noteer je bevindingen over je nieuwe manier van kijken naar of omgaan met dit aspect van jezelf.

7. Heeft je verleden nog op een andere manier bijgedragen tot dit gedrag?

- Is er iemand in je leven die zich op dezelfde manier gedraagt? Als het om een familielid gaat, is het dan mogelijk dat je gedrag samenhangt met een andere erfelijke trek, zoals een opvliegend karakter?
- Is je gedrag een negatieve gewoonte die van generatie op generatie wordt doorgegeven?
- Is je gedrag een poging tot het bezweren van je angst of negatieve emoties over jezelf die uit je jeugd stammen?
- Ga terug naar stap 4, waar je op zoek ging naar de oorsprong van de innerlijke stem die jou bekritiseert vanwege dit aspect van jezelf. Wie bekritiseerde dit aspect van jou? Heb je opgevangen dat ze het bij anderen bekritiseerden? Bij zichzelf? Is hun mening hierover belangrijk voor je?

Noteer hieronder alle andere mogelijke factoren die, afgezien van je sensitiviteit, hebben bijgedragen tot dit verguisde aspect van jezelf.

8. *Bepaal de score nu.* Probeer ook hier weer te voelen hoeveel zorgen dit aspect je nú baart, nadat je er op deze manier naar hebt gekeken. Bepaal de score weer aan de hand van dezelfde schaal, van 0, nauwelijks, tot 10, heel veel.

9. *Bespeur je enige verandering in hoe je je over dit aspect van jezelf voelt?* Als je score hiervoor hoog was, als je vol zelfhaat zat, heeft het dan iets uitgemaakt om op bovenstaande manier over dit aspect van jezelf na te denken, met name in het licht van je sensitiviteit, maar ook in het licht van de andere invloeden in je leven?

Aspect II

Noteer hier waar het over gaat:

Vervolgens doorloop je voor Aspect II dezelfde negen stappen als voor Aspect I. Zonodig kijk je terug op pagina 47 hoe je moet beginnen.

1. *Ga op zoek naar specifiek gedrag.*

2. *Bepaal het belang.* Van 0, 'ik maak me hier eigenlijk helemaal niet druk om', tot 10, 'hierdoor heb ik een diepe afkeer van mezelf, die heel veel invloed heeft op mijn leven.' Noteer hier je score:

3. *Je reactie nu.* Ga na hoe je je voelt nu je deze drie aspecten hebt benoemd en op zoek bent gegaan naar specifiek gedrag dat met twee ervan te maken heeft.

4. *Word je bewust van je zelfkritiek.* Kijk of je een bepaalde innerlijke stem kunt ontdekken of een deel van jezelf dat wordt geactiveerd zodra je aan dit aspect van jezelf gaat denken.

a. Hoe vaak hoor je deze stem?

b. Is deze stem of criticus ook als persoon of symbool in je dromen aanwezig?

c. Is het geslacht altijd hetzelfde? Verschilt de aard ervan met het geslacht? Welke naam zou je eraan geven? Welke persoonlijkheid zou je eraan toeschrijven?

d. Heb je een idee wanneer die stem of figuur is 'geboren' (het ontstaan ervan binnen in jou)? Begon het als de stem van iemand anders? Zo ja, van wie?

e. Vind je dat de houding van deze stem ten aanzien van dit aspect van jou rationeel is en in overeenstemming met de feiten of wordt die houding ingegeven door andermans kwetsingen en problemen?

f. Dit is een belangrijke stap. Vraag de stem wat hij wil. Nauwkeuriger gezegd, wil hij je helpen of beschadigen?

5. *Bezie dit aspect in het licht van je sensitiviteit.* Laat alles wat je hebt geleerd over sensitiviteit weer de revue passeren en bedenk wat mogelijk heeft meegespeeld bij dit gedrag of deze keuze.

6. *Is er een andere benadering mogelijk?* Bedenk hoe je dit aspect van jezelf zou benaderen, uitgaande van de samenhang die het vertoont met je sensitiviteit. Zou je proberen het op een andere manier op te lossen? Zou je jezelf vergeven en het accepteren als iets wat nu eenmaal bij sensitief zijn hoort? Zou je het nog steeds een probleem noemen?

7. *Heeft je verleden nog op een andere manier bijgedragen tot dit gedrag?*

- Is er iemand in je leven die zich op dezelfde manier gedraagt? Als het om een familielid gaat, is het dan mogelijk dat je gedrag samenhangt met een andere erfelijke trek, zoals een opvliegend karakter?
- Is je gedrag een negatieve gewoonte die van generatie op generatie wordt doorgegeven?
- Is je gedrag een poging tot het bezweren van je angst of negatieve emoties over jezelf die uit je jeugd stammen?
- Wie bekritiseerde dit aspect van jou? Heb je opgevangen dat ze het bij anderen bekritiseerden? Bij zichzelf? Is hun mening hierover belangrijk voor je?

Noteer hieronder alle andere mogelijke factoren die, afgezien van je sensitiviteit, hebben bijgedragen tot dit verguisde aspect van jezelf.

8. *Bepaal de score nu.* Bepaal de score weer aan de hand van dezelfde schaal, van 0, nauwelijks, tot 10, heel veel.

9. *Bespeur je enige verandering in hoe je je over dit aspect van jezelf voelt?*
Zo ja, weet je dan ook hoe dat komt?

Aspect III

Noteer hier waar het over gaat:

Vervolgens doorloop je voor Aspect III dezelfde negen stappen als voor Aspect I.

1. *Ga op zoek naar specifiek gedrag.*

2. *Bepaal het belang.* Van 0, 'ik maak me hier eigenlijk helemaal niet druk om', tot 10, 'hierdoor heb ik een diepe afkeer van mezelf, die heel veel invloed heeft op mijn leven.' Noteer hier je score:

3. *Je reactie nu.* Ga na hoe je je voelt nu je deze drie aspecten hebt benoemd en op zoek bent gegaan naar specifiek gedrag dat ermee te maken heeft.

4. *Word je bewust van je zelfkritiek.* Kijk of je een bepaalde innerlijke stem kunt ontdekken of een deel van jezelf dat wordt geactiveerd zodra je aan dit aspect van jezelf gaat denken.

a. Hoe vaak hoor je deze stem?

b. Is deze stem of criticus ook als persoon of symbool in je dromen aanwezig?

c. Is het geslacht altijd hetzelfde? Verschilt de aard ervan met het geslacht? Welke naam zou je eraan geven? Welke persoonlijkheid zou je eraan toeschrijven?

d. Heb je een idee wanneer die stem of figuur is 'geboren' (het ontstaan ervan binnen in jou)? Begon het als de stem van iemand anders? Zo ja, van wie?

e. Vind je dat de houding van deze stem ten aanzien van dit aspect van jou rationeel is en in overeenstemming met de feiten of wordt die houding ingegeven door andermans kwetsingen en problemen?

f. Dit is een belangrijke stap. Vraag de stem wat hij wil. Nauwkeuriger gezegd, wil hij je helpen of beschadigen?

5. *Bezie dit aspect in het licht van je sensitiviteit.* Laat alles wat je hebt geleerd over sensitiviteit weer de revue passeren en bedenk wat mogelijk heeft meegespeeld bij dit gedrag of deze keuze.

6. *Is er een andere benadering mogelijk?* Bedenk hoe je dit aspect van jezelf zou benaderen, uitgaande van de samenhang die het vertoont met je

sensitiviteit. Zou je proberen het op een andere manier op te lossen? Zou je jezelf vergeven en het accepteren als iets wat nu eenmaal bij sensitief-zijn hoort? Zou je het nog steeds een probleem noemen?

7. Heeft je verleden nog op een andere manier bijgedragen tot dit gedrag?

- Is er iemand in je leven die zich op dezelfde manier gedraagt? Als het om een familielid gaat, is het dan mogelijk dat je gedrag samenhangt met een andere erfelijke trek, zoals een opvliegend karakter?
- Is je gedrag een negatieve gewoonte die van generatie op generatie wordt doorgegeven?
- Is je gedrag een poging tot het bezweren van je angst of negatieve emoties over jezelf die uit je jeugd stammen?
- Wie bekritiseerde dit aspect van jou? Heb je opgevangen dat ze het bij anderen bekritiseerden? Bij zichzelf? Is hun mening hierover belangrijk voor je?

Noteer hieronder alle andere mogelijke factoren die, afgezien van je sensitiviteit, hebben bijgedragen tot dit verguisde aspect van jezelf.

8. *Bepaal de score nu.*

9. *Bespeur je enige verandering in hoe je je over dit aspect van jezelf voelt?* Zo ja, weet je dan ook hoe dat komt?

Tweetallen en groepen: Alleen c's. Groepen moeten dit alleen doen als iedereen unaniem, anoniem, vóór heeft gestemd. Ik zal een aantal tips geven voor hoe je met dit gevoelige materiaal kunt omgaan. Wanneer iemand zijn of haar verguisde aspect deelt, dan kan het zijn dat je het er helemaal niet mee eens bent. Je kunt dat laten weten, maar als zo iemand daar heel stellig in is, moedig die persoon dan aan om hulp te zoeken. Als je dit aspect herkent als iets wat ook jou in die persoon tegenstaat, dan heb je de mogelijkheid om te helpen, maar alleen als je het heel zorgvuldig doet. Besteed eerst aandacht aan de positieve kanten van het gedrag – 'koppigheid' en 'wedijver' bijvoorbeeld hebben ook hun verdienste. Als je met je partner werkt, heb het er dan over hoe de afwezigheid van dat gedrag jullie dichter bij elkaar kan brengen en spreek de bereidheid uit om de ander te helpen met het gedrag dat hij of zij liever laat zien. Lardeer dit alles met voorbeelden van je eigen problematische kanten en de nederigheid die je daardoor ervaart!

Tot besluit: denk er nog een aantal minuten over na en schrijf vervolgens op wat je van deze opdracht hebt geleerd.
